

KRISTIANSTAD, utdrag ur Nordisk familjebok, 1885 års utgåva

Kristianstad, stapelstad och residensstad i Kristianstads län, ligger sidlänt vid Helgeån och dess utvidgning, Helgesjön, omkring 22 km. från åns utlopp i Östersjön, invid hvilket stadens hamn och lastageplats, Åhus, är belägen. K:s hela område utgör 2,288 har, deri inräknade stadsjordarna Näsby och Nosaby byar, som tillhöra Nosaby kyrkosocken och kommun. Dessutom lyda under stadens jurisdiktion, utom i fråga om fastigheter, de idkare af handel och sjöfart jämte deras husfolk, som äro kyrko- och mantalsskrifna i Åhus. Stadsplanen är omkr. 50 har. Vid 1880 års slut var de bebyggda tomternas antal 261 och taxeringsvärdet 9,469,700 kr., deraf 1,383,700 kr. af jordar. Hemmantalet är 15 mantal. Folkmängden 1883 var 9,459 personer (deraf 6,836 i stadsförsamlingen, 1,641 i garnisonsförs. och 982 i Nosaby förs.) och hade under de sista tio åren ökat med 942 innevånare, eller fullt 11 procent. Staden har en rektangulär form och är mycket regelbunden samt erbjuder i synnerhet efter fästningsverkens rasering och genom senare tiders nybyggnader ett särdeles prydligt utseende. Längs genom staden gå 6 gator, af hvilka de båda yttersta kallas bulevarder och äro planterade med tre rader träd. Vid vestra bulevarden, på en upplandning af ån, ligger stadens förnämsta promenadplats, Kommendantsträdgården, vanligen kallad Tivoli. Bland offentliga byggnader märkas Helga trefaldighets kyrka (från början af 1600-talet), Kronohuset, uppfördt under Karl XIV Johans tid och upplåtet dels till Hofrätten, dels till garnisonen, vidare landshöfdingeresidenset, rådhuset, stadshuset, allmänna läroverkets, folkskolans och artilleriets byggnader, länslasarettet, cellfängelset, jernvägsstationshuset äfvensom frimurarelogen. K. är säte för länsstyrelsen och för Hofrätten öfver Skåne och Bleking, garnisonsort för Vendes artilleriregemente samt äfven i annat hänseende en centralpunkt, t. ex. genom en stor frimurareloge. Dessa omständigheter i förening, som gifvit staden en prägel af stel finhet, äro orsakerna till K:s tillväxt. Det är dock först jernvägen samt derefter Åhus hamns förbättring och Helgeåns upprensning, som åstadkommit stadens uppblomstring i våra dagar. Djupet i Helgeån är dock knappt mera än 1 m., hvadan någon direkt sjöfart på K. icke kan ega rum, utan Åhus är, såsom ofvan nämndes, hamnplats för staden. Sjöfartsförbindelsen mellan dessa ställen underhålles medelst ångslupar och pråmar. Ångbåtar, som gå på linien Stockholm - Köpenhamn, anlöpa bland andra ställen äfven Åhus. Af större fartyg hade staden 1882 blott 1 segelfartyg (68 tons) och 1 ångfartyg (154 tons och 30 hästkrafter). Sammanlagda antalet af de till eller från stadens hamn inkomna och afgångna fartygen var nämnda år 449, om 63,916 tons. Hamnafgifterna utgjorde 3,688 kr. Stadens handlande voro s. å. 61 med 86 biträden; deras bevilling utgjorde 2,842 kr. Handverkarna voro 112, med 177 arbetare. Fabriksrörelsen är ringa. Nämnda år uppgåfvos 12 fabriker i verksamhet med 285 arbetare och 545,280 kr. tillverkningsvärde, af hvilket 236,500 kr. kommo på ett gjuteri med mekanisk verkstad; i öfrigt må nämnas 2 ölbryggerier (111,250 kr.) och 4 tobaksfabriker (144,530 kr.). Staden har (sedan 1865) jernvägsförbindelser såväl österut till Sölvesborg, 31 km., som vesterut till Hesselholm å Södra stambanan, 30 km., hvarjämte från närmaste station, 5 km. från staden, å banan K. - Hesselholm utgår Gärd's härads jernväg söderut till Degeberga (30 km.). Denna har en bibana till Åhus, hvarigenom K. är med sin hamn förenadt genom jernväg (43 km.). I staden finnas hufvudkontor för Kristianstads enskilda bank och afdelningskontor af Skånes enskilda bank. Sparbank är här verksam sedan år 1826. Bland undervisningsanstalter äro att nämna högre allmänna läroverket. I staden utkomma 2 tidningar: Nya Skånska posten (6 ggr i veckan) och Nyaste Kristianstadsbladet (3 ggr i veckan). Vid 1882 års slut uppgingo stadens bokförda tillgångar till 1,668,413 kr. och skulder till 978,229 kr.; de debiterade utskylderna voro 4,55 kr. pr bevillningskrona för fast egendom och 3,15 kr. för inkomst af kapital och arbete.

-- I kyrkligt hänseende bildar K. med Vä ett regalt pastorat af I:sta kl., Lunds stift, Villands kontrakt. För riksdagsmannaval är K. förenadt med Simrishamn till en valkrets.

-- K. anlades af Danmarks konung Kristian IV (hvars namnchiffer, uppburet af tvänne gyllene lejon i blått fält, är stadsvapnet) efter den närbelägna staden Väs förstöring (1612) på den af Helgeån på tre sidor kringflutna Allön och skulle blifva såväl en handelsstad som en stark gränsfästning mot Sverige. Anläggningsbrevet utfärdades d. 22 Mars 1614, men sjelfva privilegierna först d. 15 Mars 1622, då staden äfven fick stapelstadsrätt. Såväl Vä som Åhus upphörde att vara stadssamhällen, och deras innevånare befalldes att flytta till K., hvaremot bönderna i Näsby och Nosaby skulle i Vä taga egor i utbyte mot dem de lemnat, hvilka upplätos till borgarna i K. Fästningen i K. synes hafva blifvit färdig redan 1617. Den intogs af danskarna 1676 och återtogs af Karl XI d. 4 Aug. 1678 efter en långvarig belägring. Sedermera nedrefvos fästningsverken, men återställdes efter hand på 1700-talet. Under fredsåren blomstrade K:s handel och näringar, hvartill hufvudsakligen bidrog att Helgeån var segelbar ända till staden. Men sedan skar sig ån ett nytt utlopp från Yngsjön åt sydöst, hvarigenom vattenståndet blef betydligt lägre. Alla varor måste forslas på vagn från K. till Åhus. Denna olägenhet afhjelpes i någon mån på 1840- och 1850-talet, då hamnen vid Åhus ombyggdes och ån upprensades, hvarjämte Yngsjön kringgicks medelst en kanal, kallad Hernestads grift. Ännu viktigare för staden blef öppnandet (1865) af Hesselholm - Kristianstadsbanan. 1843 upphörde K. att räknas bland rikets fästningar, hvarefter under de följande årtiondena vallarna refvos och grafvarna igenfylldes.

K. S.